

Asuinalueiden ja koulujen eriytyminen Helsingissä – yhteiskunnalliset ja kasvatukselliset haasteet

ANNA-LEENA RIITAOJA

Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto

Riitaoja, Anna-Leena (2010). Asuinalueiden ja koulujen eriytyminen Helsingissä – yhteiskunnalliset ja kasvatukselliset haasteet. (Residential and school differentiation in Helsinki – societal and educational challenges). Terra 122: 3, 137–151.

In this article I deal with the ethnic residential differentiation in Helsinki from the viewpoints of children and school composition. The main questions pertain to patterns of ethnic differentiation among children in Helsinki, how the differentiation of housing areas affects composition of comprehensive schools, and how ethnic differentiation is connected to socio-economic differentiation. I examined statistics on residential areas, enrollment areas and schools using thematic maps and distribution parameters. The results reveal that the ethnic differentiation among children is greater than differentiation among the whole population in Helsinki. Ethnic differentiation is also greater between schools than among children between residential or school enrollment areas. Furthermore, the ethnic differentiation in housing areas and schools reflects the socio-economic differentiation. Implications center on what happens when positive aspects of differentiation turn to negative ones in terms of increasing marginalization and inequity in housing, education and life opportunities together with the decreasing social belonging and inter-group interaction. The ideological basis behind different policies on the ethnic and socio-economic differentiation are examined. The conclusions reveal alternative perspectives and important policy implications for further research.

Anna-Leena Riitaoja, Department of Teacher Education, P. O. Box 9, FI-00014, University of Helsinki, Finland. E-mail: <anna-leena.riitaoja@helsinki.fi>

Helsingiläisten asuinalueiden ja koulujen erot ovat puhuttaneet paljon viime vuosina. Keskustelussa on käsitelty koulujen välisiä etnisiä eroja, oppimistuloksia sekä työrauhaongelmia. Puheenvuorojen taustalla on asuinalueiden kehitystä koskeva viimeaikainen suomalainen tutkimus (esim. Kortteinen & Vaattovaara 1999; Vaattovaara & Kortteinen 2003; Vilkkama 2006), mutta myös yleiset havainnot asuinalueiden ja koulujen ongelmista sekä maahanmuuttajaväestöön kohdistuvista asenteista.

Tarkastelen artikkelissani helsinkiläisten alle 15-vuotiaiden lasten kielitaustaan liittyvien erojen kasvua Helsingin asuinalueilla ja kouluissa. Tutkin, miten helsinkiläislasten kielitaustat vaihtelevat asuinalueiden välillä ja miten erot näkyvät koulujen oppilaspuolella. Tarkastelen myös sitä, miten asuinalueiden väliset ja koulujen väliset kielierot liittyvät sosioekonomisiin eroihin. Pohdin, milloin myönteisestä erilaisuudesta tulee kieliteistä, eli milloin erojen kasvu kertoo kaupungin jakautumisesta, asumisen ja koulutuksen eriarvoisuudesta sekä yhteiskunnallisen osallisuuden ja ryhmien välisen vuorovaikutuksen heikkenemisestä.

Artikkelissa käyttämäni tilastot perustuvat kieleen, mutta eivät koulutus- tai tulotasoon. Näin olen vieraskielisyys on artikkelissani sekä teoreettinen käsite että empiirinen, mitattavissa oleva suure. *Sosioekonomista ryhmää* käytän teoreettisena käsitteenä, jolla tarkoitan koulutukseen ja tulotasoon liittyviä erontekoa sekä esimerkiksi asumismuodon ja asuinpaikan valintaan liittyviä vaikutuksia. En kuitenkaan voi antaa sille tässä yhteydessä empiirisesti mitattavaa muotoa. Sosioekonomisen ryhmän empiiristä yhteyttä kielitaustaan tai etnisyyteen on kuitenkin tarkasteltu laajalti esimerkiksi kaupunkitutkimuksessa ja kriittisessä tutkimusperinteessä.

Tutkimukseni kohderyhmänä ovat 0–15-vuotiaat helsinkiläislapsset. Tutkin heitä Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tilastojen avulla. Tilastot ovat vuosilta 2008 ja 2009. Ne sisältävät tiedot suomen-, ruotsin- ja vieraskielisistä lapsista (absoluuttinen ja suhteellinen osuus) Helsingin asuinalueilla, oppilaaksiottoalueilla sekä peruskouluissa. Lisäksi olen hankkinut tilastoja suomea ensimmäisenä kielenään (äidinkielenä) ja toisena

kielenään (S2) opiskelevien lasten osuuksista peruskouluissa sekä oppilasvirroista ja kouluvalinnoista koulujen välillä.

Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan teettämässä *Pääkaupunkiseudun väestö- ja palvelutarveselvityksessä* (2007: 43) arvioidaan, että vuonna 2025 noin 23 prosenttia 7–15-vuotiaista helsinkiläisistä on maahanmuuttajataustaisia. Asuinalueiden väliset kielelliset erot ovat suurimpia nuorissa ikäluokissa, joten lapset kohtaavat lähtökohtaisesti toisenlaisen maailman kuin vanhemmat ikäluokat. Asuinalueiden väliset kielierot ilmentävät myös niiden välisiä sosioekonomisia eroja. Asuinalueiden kehitys heijastuu kouluihin, sillä useimmat lapset menevät toistaiseksi lähikouluunsa. Koulujen välisten sosioekonomisten erojen kasvaessa suomalaisen peruskoulujärjestelmään perinteisesti liitetty ajatus yhteisestä koulujärjestelmästä ja yhdenvertaisista mahdollisuuksista hyvään koulutukseen ei välttämättä enää toteudu. Onkin syytä tarkastella miten eroja ylläpitävät kehityskulut syntyvät ja miten niihin voitaisiin puuttua.

Näkökulmia asuinalueiden ja koulujen eriytymiseen

Asuinalueiden ja koulujen välisiä eroja tutkittaessa on tärkeä pohtia, missä määrin ja millaisia eroja asuinalueiden ja koulujen välillä on, mistä erot johtuvat, miltä osin erojen kasvaminen on myönteistä tai kielteistä, ja miten eroihin pitäisi reagoida. Erilaisten yhteiskunnallisten ihanteiden pohjalta hahmoteltava ongelmanasettelu sekä sitä korjaavat työllisyys-, asunto- ja koulutuspoliittiset toimenpiteet ovat erilaisia. Esimerkiksi asuinalueiden eriytymistä koskeva kaupunkistrategia (Boal 2005) voi siten rakentua neutraalin ja kehitykseen puuttumattoman näkökulman varaan, jolloin yhteiskunnan ohjaavaa vaikutusta pyritään välttämään. Strategia voi myös perustua valtaväestöä suosivaan ja heidän etujaan ajavaan politiikkaan. Kaupunkeja voidaan kehittää myös ryhmien välistä epätasapainoa ja eriarvoisuutta tasaten, jolloin asuinalueiden välisiä eroja pyritään vähentämään. Perusteellisimmillaan kaupunkistrategia rakentuu yhteiskunnallisen eriarvoisuuden juurille menevän ratkaisukeskeisen näkökulman varaan. Samoin koulujen erilaistumista ja vanhempien vapautta valita lapsensa koulu on puolustettu sekä monikulttuurisuuden että vapaan kilpailun argumentein. Tämä eroaa perinteisesti sosiaalidemokraattiseen politiikkaan liitetystä pyrkimyksestä vähentää alueiden ja koulujen välisiä eroja (Bunar 2008).

Yhteiskunnallisia ihanteita voi jäsentää esimerkiksi sen mukaan, miten ne suhtautuvat kulttuuriin ja taloudelliseen asemaan liittyviin eroihin. Assimilaatiopolitiikka suhtautuu erilaisuuteen vähemmistöjä enemmistöön sulauttaen ja siten eroja vähentäen, marginalisaatiopolitiikka vähemmistöjä sivuun työntäen ja siten eroja jyrkentäen, ja integraatiopolitiikka yhteneväisyyksiä ja eroavuuksia arvostaen ja ryhmien välistä vuorovaikutusta tukien. Taloudellisen asemaan liittyvät yksilölliset erot nähdään uusliberalistisessa talouspolitiikassa myönteisinä, kun taas Pohjoismaissa on perinteisesti harjoitettu solidaarisuuspolitiikkaa, joka on pyrkinyt kaventamaan taloudellisia eroja. Erilaisten näkökulmien pohjalta on mahdollista rakentaa myös lähestymistapa, joka antaa tilaa vähemmistöjen moninaisuudelle, mutta tukee samalla ryhmien välistä vuoropuhelua ja vähemmistöjen julkisen tunnustamisen politiikkaa. Tällaisessa lähestymistavassa kiinnitetään huomiota taloudelliseen eriarvoisuuteen ja sen taustalla oleviin syihin, joita pyritään aktiivisesti poistamaan. Yhdenvertaisuutta korostava integraatiopolitiikka eroaa assimilaatio- ja marginalisaatiopolitiikasta sekä uusliberalistisesta talousajattelusta. Tämän suuntaisia ajatuksia ovat kehitelleet kriittiset yhteiskuntafilosofit (esim. Taylor 1994; Fraser & Honneth 2003).

Eriytymisen vapaaehtoisuus

Asuinalueiden eriytymistä koskevissa tutkimuksissa on pohdittu paljon eriytyminen vapaaehtoisuutta (esim. Marcuse 2005; Peach 2005). Asuinalueiden vapaaehtoista eriytymistä on pidetty myönteisenä kehityksenä, joka lisää sekä asukkaiden yhteenkuuluvuutta että alueen mahdollisuuksia tarjota kohdennettuja palveluita asukkailleen. Kielteisenä puolestaan pidetään segregatiota, eli alueiden eriytymistä ilman asukkaiden todellisia valinnanmahdollisuuksia.

Vapaus valita asuinpaikka saattaa olla näennäistä ja ainoastaan varakkaampien etuoikeus. Sosioekonomisesti hyväosaisen väestönosan asumisvalinnat ja keskittyminen tietyille asuinalueille vaikuttavat muiden ryhmien asumiseen. Tällöin asuinpaikan valitsemisen vapaus aiheuttaa samalla segregatiota. Vapaan valinnan seuraukset voivat olla kielteisiä, jos valinta johtaa yhteiskunnallisen yhtenäisyyden särkymiseen, eli asuin-yhteisön erillisyyden muista yhteisöistä tai yhteiskunnasta (Varady 2005). Tämä on ollut keskeinen kysymys erityisesti Yhdysvalloissa, mutta viime aikoina myös Iso-Britanniassa. Erillisyyttä syntyy, kun yhteiskunnalliset asenteet ja politiikka suo- raan tukevat tai taloudellisen eriarvoisuuden ja

marginalisaatiopolitiikan kautta epäsuorasti ohjaavat vähemmistöjä sijoittumaan omille asuinalueilleen ja kouluihin edistämättä ryhmien välistä vuorovaikutusta tai pohtimatta rakenteellisen eriarvoisuuden kysymyksiä.

”Yhteiskunnallisen yhtenäisyyden” (*social cohesion*) voi ymmärtää viittaavan assimilaatioon tai eriarvoisuuden sivuuttamiseen. Siksi pidän käyttökelpoisempina esimerkiksi *yhteiskunnallisen osallisuuden, mahdollisuuksien, yhdenvertaisuuden ja integraation* käsitteitä, joita voi pitää erillisyyden ja marginalisaation vastakohtana (ks. esim. Taylor 1994; Bunar 2001; Fraser & Honneth 2003; Anyon 2005). Angloamerikkalaisessa tutkimuksessa syntyneistä differentiaation ja segregaaation käsitteistä ensimmäinen voi tarkoittaa myönteistä ja vapaaehtoista eriytymistä, kun taas jälkimmäiseen liittyy vahva kielteinen merkitys. Myös asuinalueiden erilleen ajautumisella (*drifting apart*) tarkoitetaan kielteistä eriytymistä. Sen sijaan suomenkieliset *erilaistumisen* ja *eriytymisen* käsitteet eivät arvota muutoksen suuntaa. Tässä artikkelissa käytän erojen kasvusta kielteisen ja myönteisen eriytymisen käsitteitä.

Etninen ja sosioekonominen eriytyminen

Asuinalueiden välisissä eroissa voi olla kyse esimerkiksi alakulttuurien tai kieliryhmien sijoittumisesta omille asuinalueilleen. Sosioekonomisia eroja ovat koulutukseen, tuloihin ja sosiaaliluokkaan liittyvät erot asuinalueiden välillä.

Aihetta koskevassa eurooppalaisessa tutkimuksessa (esim. Gramberg 1998; Karsten 1998; Burgess ym. 2005; Schindler Rangvid 2007) puhutaan usein *etnisistä vähemmistöistä* ja *etnisestä alueellisesta eriytymisestä*. Etnisyydestä tulee tällöin helposti rodun, kulttuurin tai tilastotarkasteluissa myös kielen rinnakkaiskäsite, jota käytetään objektiivisena määreenä sen sijaan, että etnisyyttä tarkasteltaisiin sosiaalisesti rakennettuna ja eroja ylläpitävänä käsitteenä (esim. Huttunen 2005). Luokittelut luovat ja ylläpitävät väistämättä eroa kantaväestön ja ”toisten” välillä. Onkin syytä pohdita, onko perusteltua erotella maahanmuuttajien Suomessa syntyneitä lapsia heidän äidinkieltensä perusteella. ”Vieras” kieli – kuten ihonvärin – määrittelee henkilön helposti maahanmuuttajaksi tai ainakin maahanmuuttajataustaiseksi, vaikka hän olisi syntynyt Suomessa, olisi Suomen kansalainen ja kokisi olevansa suomalainen. Koska ero suomalaisuuden ja ”maahanmuuttajuuden” välillä rakentuu arjessa usein kielen ja ihonvärin ympärille (esim. Rastas 2005), pitäisi tästä erosta ja sen vaikutuksista asuinalueita ja kouluja koskeviin mielikuviin puhua avoimesti. Etnisyyden ja rodun

käsitteitä on kuitenkin käytettävä varoen. Käytän etnisyyttä artikkelissani ennen kaikkea käsitteellisenä työkaluna, joka viittaa kieleen, tapakulttuuriin ja ulkonäköön liittyviin, arjen käytännöissä merkityksensä saaviin erontekoihin sosiaalisten ryhmien välillä (ks. Huttunen 2005).

Myös maahanmuuttajuuden käsite on haasteellinen, sillä sitä käytetään monin tavoin. Erotan tutkimuksessani käsitteellisesti toisistaan *maahanmuuttajan*, joka on tullut Suomeen muista kuin työperäisistä syistä usein jäädäkseen, sekä *ex-patriootin*, joka tulee Suomeen usein jo ulkomailla solmitun työsopimuksensa nojalla, mutta ei välttämättä jää maahan pysyvästi. Nämä kaksi ryhmää, josta julkisessa keskustelussa puhutaan työperäisinä ja ei-työperäisinä maahanmuuttajina, ovat varsin erilaisia. Ex-patriootit työskentelevät yleensä korkeaa koulutustaan vastaavassa työssä. Sen sijaan maahanmuuttajien koulutustaso saattaa olla matalampi, eikä mahdollista korkeatakaan ulkomaista koulutusta välttämättä tunnusteta tai arvosteta. Koulutuksen puute tai ulkomailla hankittu koulutuksen arvostuksen puuttuminen ja sitä kautta koulutusta vastaamattomiin työtehtäviin päätyminen vaikuttavat tämän ryhmän sosioekonomiseen asemaan. Käsitteellisestä erottelusta huolimatta tilastot eivät erottele maahanmuuton syytä, jolloin ryhmien väliset erot hämärtyvät tilastollisessa tarkastelussa.

Tilastoihin pohjautuvassa tutkimuksessani joudun lähestymään etnisyyttä ja erontekoja sekundaariaineiston kautta. Suomalaisissa tilastoissa etnisyyttä sidotaan kieleen, joten etnisyyteen liittyvää erottelua on tutkittava kielitilastojen avulla. Kieli saattaa kuitenkin menettää merkityksensä sukupolvien myötä, kun lapset oppivat valtakielen tai vanhemmat ilmoittavat suomen lapsen äidinkielleksi, vaikka se olisi käytännössä heidän toinen kielensä. Käsitellen artikkelissani vieraskielisiä yhtenä ryhmänä suomen- ja ruotsinkielisten rinnalla. Etnisyyden sisältö on siis yleistävä, mutta auttaa tarkastelemaan, miten jakolinjat kantasuomalaisuuden ja ”maahanmuuttajataustaisuuden” välillä Helsingin asuinalueilla ja kouluissa ilmenevät, ja miten ne mahdollisesti kytkeytyvät sosioekonomisiin eroihin ja etnisten ryhmien eriarvoiseen asemaan.

Kriittisessä tutkimusperinteessä tärkeänä lähtökohtana on etnisyyteen, rotuun, sosiaaliluokkaan ja sukupuoleen liittyvän eriarvoisuuden monitasoinen yhteen kietoutuminen, jonka tutkimus tekee näkyväksi (esim. Popkewitz & Lindblad 2000). Asuinalueiden ja koulujen eriytymisen välistä yhteyttä koskevissa tutkimuksissa on nostettu esiin etnisyyden tai rodun sekä sosioekonomisen aseman tai sosiaaliluokan välinen yhteys. Yh-

dysvaltalaisessa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota vallan ja etuoikeuksien keskittymiseen valkoiselle, koulutetulle ja parempituloiselle väestölle. Värillisen väestönosan mahdollisuudet vaikuttaa tulokehitykseensä, koulutukseensa ja asumiseensa ovat heikommät (esim. Lipman 1998: 1–20; Anyon 2005: 1–14). Näin ollen rotu tai etnisyytensä sekä syntyperään liittyvä sosiaaliluokka tai koulutukseen ja tulotason liittyvä sosioekonominen asema muodostavat yhden tutkimuksellisen parin, johon tässä artikkelissa keskityn.

Vaikka yhdysvaltalaisen yhteiskunnan historia ja nykytilanne eroavat eurooppalaisesta tai suomalaisesta, voidaan sikäläisen kriittisen tutkimusperinteen filosofisia lähtökohtia ja tutkimuksellisia näkökulmia soveltaa myös suomalaiseen tutkimukseen ilmiöitä ja käsitteitä varovaisesti kontekstualisoimalla. Siinä missä Yhdysvalloissa tehdään eroa valkoisen ja värillisen väestön välille, Suomessa jakolinjoja vedetään suomalaisuuden ja maahanmuuttajuuden välille. Vaikka eroa suomalaisuuteen tehdään arjessa ja julkisuudessa niin maahanmuuttajien kuin ex-patrioottien kohdalla, seuraukset ovat ryhmille erilaiset. Etnisyyden ja sosioekonomisen aseman yhteenkietoutumisen seurauksena maahanmuuttajaväestön on usein vaikea saada hyvää työtä, asuntoa, koulutusta tai arvostusta. Maahanmuuttajat ovat saattaneet olla Suomessa jo pidemmän aikaa, mutta ovat yhteiskunnassa silti ”vieraita” ja aloittavat sosioekonomisten portaiden kiipeämisen alemmalla kuin työn vuoksi usein vain tilapäisesti maahan tulevat expatrioottit. Alhaisempi sosioekonominen asema ei kuitenkaan automaattisesti johda sosiaaliseen vähäosaisuuteen. Lisäksi alemman sosioekonomisen aseman edustajia ja vähäosaisuutta on myös kantäväestössä. Näkyvät vähemmistöt ovat kuitenkin yllidustettuina alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä, sillä suomalaisella kantäväestöllä on eniten ennakkoluuloja värillisiä vähemmistöjä – sekä historiallisista syistä myös näkymätöntä venäläistä vähemmistöä – kohtaan (Heikkilä & Pikkarainen 2007; Virtanen & Vilkkama 2008; Jaakkola 2009: 53, 79).

Asuinalueiden etninen ja sosioekonominen eriytyminen suomalaisessa tutkimuksessa

Suomessa maahanmuuttajien osuus väestöstä on ollut hyvin pieni, joten asuinalueiden väliset etniset erotkin ovat olleet vähäisiä. Lisäksi Helsingin asuinalueiden väliset sosioekonomiset erot kaventuvat 1970-luvun alussa alkaneen sosiaalisen sekoittamisen politiikan ja tulokehityksen seurauksena 1990-luvun alkuun saakka (Kortteinen & Vaattovaara 1999).

Tilanne Helsingissä muuttui 1990-luvun laman myötä, jolloin työttömyysaste monissa lähiöissä nousi pysyvästi korkeaksi. Asuinalueiden väliset sosioekonomiset erot alkoivat kasvaa sekä Helsingissä että pääkaupunkiseudulla (Vaattovaara & Kortteinen 2003; Kortteinen & Vaattovaara 2007, vrt. Lankinen 2007). Lisäksi samoihin lähiöihin ja niiden vuokra-asuntoihin sijoittui ei-työperäisistä syistä maahan tullutta väestöä esimerkiksi Venäjältä, Afrikasta ja Aasiasta (esim. Heikkilä & Pikkarainen 2007). Heidän asemansa työmarkkinoilla ja asuntomarkkinoilla oli lamasta, työmarkkinoiden asenteista ja muuton syistä johtuen kanta- väestöä heikompi koulutuksesta riippumatta. Naapuruston rasistinen suhtautuminen maahanmuuttajataustaisia asukkaita kohtaan on ohjannut heitä asettumaan alueille, joilla asuu ennestään etnisiin vähemmistöihin kuuluvia asukkaita (Virtanen 2008). Vaikka maahanmuuttajien työllisyystilanne on laman jälkeen parantunut, vaikuttavat kulttuuri ja kieli maahanmuuttajien työllistymiseen edelleen koulutustaustasta riippumatta (Heikkilä & Pikkarainen 2007).

1990-luvulta alkaen etninen ja sosioekonominen eriytyminen ovat alkaneet esiintyä rinnakkain ja kietoutua yhteen Helsingin lähiöissä (esim. Kortteinen & Vaattovaara 1999; Vilkkama 2006). Ilmiö on havaittavissa siitä huolimatta, että vieraskielisen väestön osuus on Helsingissä edelleen matala kansainväliseen tasoon verrattuna. Vuoden 2009 alussa vieraskielisiä oli Helsingin koko väestöstä noin 10 prosenttia ja lapsista noin 12 prosenttia (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009). Kahden naapurialueen väliset erot voivat olla suuria.

Toisaalta vähemmistöt eivät muodosta yhtenäistä ryhmää. Esimerkiksi suomenruotsalaisen kieli- vähemmistön asumisessa on Helsingin asuinalueiden välillä eroja, jotka liittyvät suomenruotsalaisten maastamuuttoon ja ikärakenteen muuttumiseen (Westerholm 1996; Kepsu & Westerholm 2005). Lisäksi 1990-luvulla Suomeen tulleiden etnisten vähemmistöjen työllistyminen ja tulotaso sekä tietoisuus asumisvaihtoehdoista ja alueiden maineesta muuttuvat ja mahdollisuudet muuttaa maineeltaan paremmille asuinalueille kasvavat. Afrikkalaistaustaisten perheiden koko on myös pienentymässä. Tämä parantaa heidän mahdollisuuksiaan valita asuinpaikkansa. Myös työperäisen maahanmuuton kasvava osuus vaikuttaa asumisvalintoihin (Virtanen 2008). Tämän seurauksena sosioekonomiset erot saattavat jatkossa jakaa asuinalueita enemmän kuin etniset erot.

Lapset ja asuinalueiden eriytyminen

Tutkimuksissa (esim. Karsten 2005; van der Burgt 2006) on tarkasteltu asuinalueiden etnisen ja sosioekonomisen eriytyminen vaikutuksia lapsiin ja lasten arkeen. Asuinalueiden etnisen koostumuksen on ajateltu esimerkiksi vaikuttavan siihen, miten lapset suhtautuvat ihonväriin. ”Monikulttuurisuustaskujen” on esitetty kasvattavan lapset myönteisesti ”värisokeiksi” siten, etteivät he pidä erilaista ihonväriä epätavallisena (Koskela 2002). Toisaalta ”värisokeus” estää näkemästä värillisiin vähemmistöihin kohdistuvaa rasismia (esim. Bleich 2001; Lewis 2001). Väri- ja muiden erojen näkemistä tai häivyttämistä olennaisempaa onkin niihin liittyvien luokittelujen ja eriarvoisuuden tiedostaminen.

Kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Karsten 2005; van der Burgt 2006) on kiinnitetty huomiota asuinalueiden sosioekonomisen eriytyminen seurauksiin esimerkiksi kaupunkitilan käytön, lasten toimijuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmista. Hyvin toimeentulevien ja koulutettujen vanhempien lapset käyvät harrastuksissa ja koulukavereidensa luona ympäri kaupunkia yleensä vanhempiensa kuljettamina, kun taas alempiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvien perheiden lapset pysyvät useammin omalla asuinalueellaan (esim. Karsten 2005; van der Burgt 2006: 186–196). Asuinalueiden turvattomuus ohjaa lasten vapaa-ajankäyttöä kodin sisälle, jossa vapaa-ajanviettomahdollisuudet ovat tulotasosta johtuen kuitenkin rajatut (Karsten 2005). Vaikka Ruotsin tai Alankomaiden suurkaupunkien asuinalueita tai lasten vapaa-ajan viettoa ei voi suoraan verrata Helsingin tilanteeseen, on kaupunkitilaan liittyvä sosiaalisten vaarojen pelko muodostumassa merkittäväksi lasten liikkumista rajoittavaksi tekijäksi myös Suomessa (Koskela 2009: 136). Mikäli lasten itsenäinen liikkuminen muuttuu yhä enemmän auton takapenkillä istumiseksi ja maksulliset tilat nähdään julkista kaupunkitilaa turvallisempina vapaa-ajanvieton paikkoina, vaikuttaa tämä eniten heikotuloisten perheiden lapsiin.

Tutkimuskeskustelussa on myös kannettu huolta köyhyyden ja työttömyyden kasautumisesta tietyille asuinalueille sekä sosiaalisen huono-osaisuuden siirtymisestä sukupolvilta toisille (Teppo 2008: 23, ks. Kortteinen & Vaattovaara 1999). Helsingissä tällaisilla alueilla asuu sekä etnisiä vähemmistöjä että kantasuomalaisia. Vaikutukset liittyvät kouluttautumismotivaatioon ja koulutustasoon, mutta myös esimerkiksi tulotasoon, terveyteen ja syrjäytymiseen. Huono-osaisuuden syitä etsitään helposti ryhmistä itsestään sen sijaan, että kiinnitettäisiin huomiota eriarvoisuutta yllä-

pitäviin rakenteisiin työllistymisessä, asumisessa ja koulutuksessa (esim. Anyon 2005).

Vaikka sosiaalinen media tarjoaa yhä enemmän mahdollisuuksia vuorovaikutukseen, on alueellisen vuorovaikutuksen merkitys edelleen tärkeä. Havainnot lasten eriytyneestä vapaa-ajanvietosta ovat herättäneet kysymyksen siitä, kohtaavatko erilaisista etnisistä ja sosioekonomisista taustoista tulevat lapset tosiaan vapaa-ajallaan. Arjen eriytymistä on pidetty huolestuttavana ryhmien välisen ymmärryksen ja yhteiskunnallisen integraation kannalta (Burgess ym. 2005; Schindler Rangvid 2007). Huoli liittyy sosioekonomisten erojen kasvuun ja ryhmien välisen vuorovaikutuksen vähenemiseen.

Koulujen etninen ja sosioekonominen eriytyminen kansainvälisessä tutkimuksessa

Maantieteilijä Peter Gramberg (1998) erottaa toisistaan koulujen välisen eriytyminen oppilaaksiottoalueiden välillä ja sisällä. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että eurooppalaisten suurkaupunkien koulut ovat etnisesti eriytyneempiä kuin asuinalueet (Gramberg 1998; Karsten 1998; Burgess ym. 2005; Schindler Rangvid 2007). Tämä kertoo siitä, että vanhemmat käyttävät kouluvalinnan mahdollisuutta silloin, kun se on mahdollista (Schindler Rangvid 2007).

Koulutus vaikuttaa oleellisesti lapsen ja nuoren elämään. Yhteiskunnallisesti sen uskotaan edistävän sosiaalista integraatiota ja ehkäisevän syrjäytymistä (Butler & Hamnett 2007), mutta koulutus voi myös lisätä eriarvoisuutta. Etnisen eriytyminen lisäksi kouluihin ja koulutukseen liittyvässä tieteellisessä keskustelussa pohditaankin sosioekonomisen eriytyksen sekä syrjäytymisen kysymyksiä.

Amsterdamilaisia kouluja koskevassa tutkimuksessa havaittiin koulujen etnisen eriytyneisyyden riippuvan vanhempien sosiaalisesta taustasta (Gramberg 1998). Koulujen ja päivähoidon mahdollisuutta toimia kohtaamispaikkana erilaisista taustoista tuleville oppilaille on kyseenalaistettu esimerkiksi Ruotsissa (Bunar 2001: 180; Prieto ym. 2003). Oppilaspuhjan eriytyessä ja eriarvoisuuden rakenteellisiin kysymyksiin pureutuvan pedagogiikan puuttuessa koulutus voi pikemminkin lisätä yhteiskunnallista eriarvoisuutta.

Kouluvalintapolitiikka ja koulujen eriytyminen

Vapaaseen markkinatalouteen perustuva kouluvalintapolitiikka on esitelty koulujen mahdollisuu-

tena erikoistua ja kilpailla oppilaista. Samalla vanhemmille tarjoutuu mahdollisuus valita lastensa koulu (ks. Hilpelä 2001; Kivirauma 2001). Kriittinen koulutuspolitiikan tutkimus on kyseenalaistanut tämän vapaan, uusliberalistiseksi nimetyn koulutuspolitiikan, samoin kuin siihen toisinaan kytkeytyvän asuntopolitiikan tavoitteet ja seuraukset. Kouluvalintapolitiikan on todettu pikemmin kasvattavan kuin kutistavan koulujen etnisiä, sosioekonomisia ja laadullisia eroja (esim. Ball 2006; Bunar 2009).

Suomeen kouluvalintapolitiikka tuli 1990-luvun alussa Englannin ja Ruotsin malleja seuraten. Vaikka Suomen kouluvalintauudistusta perusteltiin kaikkien vanhempien mahdollisuudella valita eri tavoin erikoistuneiden koulujen välillä, käyttävät kouluvalinnan mahdollisuutta Suomessakin lähinnä keskiluokkaiset perheet. Tämä on johtanut koulujen eriytymiseen suosituimmuuden sekä sosioekonomisen ryhmän mukaan (Seppänen 2006: 38–69, 283–294).

Suomessa 1970-luvulla toteutetun peruskouluudistuksen lähtökohtana on ollut eriarvoisuuden vähentäminen ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien tarjoaminen taustoista riippumatta. Jos kouluvalintapolitiikka palvelee lähinnä sosioekonomisesti parempiosaisia perheitä ja kasvattaa siten sosioekonomisia eroja, se on ristiriidassa yhdenvertaisuuden tavoitteen kanssa.

Asuinalueiden ja koulujen kielitilastot

Tarkastelen helsinkiläisten lasten ja nuorten asuinalueiden ja koulujen kielieroja tilastoista tuottamieni teemakarttojen sekä tilastollisten tunnuslukujen avulla. Tarkasteluni perustuvat seuraaviin tilastoihin: (1) koko väestön ja alle 15-vuotiaiden lasten äidinkieli (suomen-, ruotsin- tai vieraskielinen) Helsingin osa- ja pienalueilla, ja (2) maahanmuuttajataustaisten lasten osuus peruskoulujen oppilaista kouluittain ja koko oppilas pohjasta. *Vieraskielisyydellä* tarkoitan Tilastokeskuksen luokitteluperusteen mukaisesti muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia henkilöitä. Vieraskielisten lasten määrät asuinalueilla, oppilaaksiottoalueilla ja kouluissa perustuvat samaan luokitteluperustaan. *Maahanmuuttajataustaisten* tilastoluokan olen luonut käyttämällä tietoja oppilaan kansalaisuudesta, äidinkielestä, kotikielestä ja suomi toisena kielenä -statuksesta (S2).

Olen luokitellut oppilaan maahanmuuttajataustaiseksi, jos jokin edellä olevista viittaa muuhun kuin suomen tai ruotsin kieleen tai kansalaisuuteen. Tällä olen pyrkinyt erottelemaan suomenruotsalaisen kielivähemmistön sekä suomalaiset ja

suomenruotsalaiset paluumuuttajat muista maahanmuuttaneista. Lisäksi olen vertaillut vieraskielisten lasten osuutta kaupungin peruskoulujen oppilaaksiottoalueilla ja kaupungin peruskouluissa nähdäkseni, missä määrin koulun oppilaaksiottoalueen lasten kielitausta ja koulun oppilaiden kielitausta vastaavat toisiaan. Olen tarkastellut myös S2-statuksella olevien oppilaiden osuutta. Vuonna 2008 Helsingissä oli 893 äidinkieleltään suomenkieliseksi ilmoitettua oppilasta, jotka kuitenkin opiskelivat suomea toisena (S2) kielenään (Jenu 2010). Äidinkieli perustuu väestörekisterille tehtyyn omaan ilmoitukseen. Vanhemmat saattavat esimerkiksi lapsensa yhteiskunnallista asemaa parantaakseen ilmoittaa lapsensa äidinkieleksi suomen, vaikka kumpikaan vanhemmista ei puhuisi sitä äidinkielenään. Olen käyttänyt aluetilastoista tuottamieni karttojen luokitteluperusteena keskijajontaa.

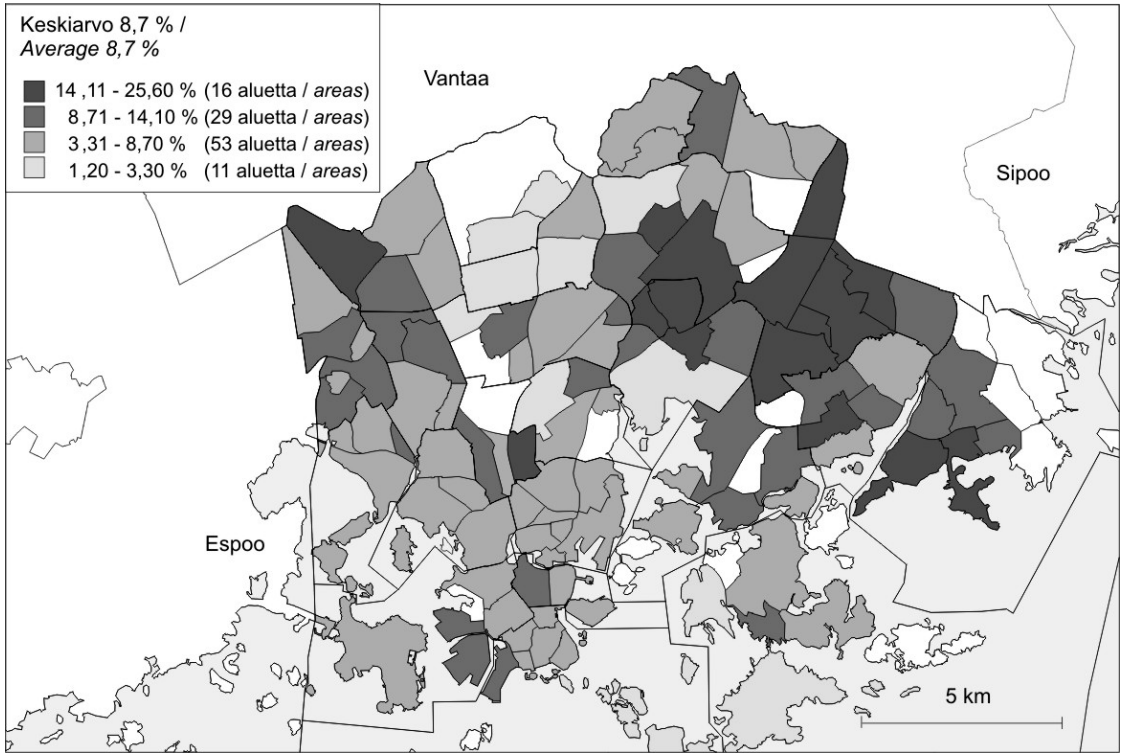
Vieraskielinen väestö ja lapset Helsingin asuinalueilla

Vieraskielisten osuus Helsingin väestöstä (kuva 1) on kansainvälisesti vertaillen pieni. Tästä huolimatta asuinalueiden väliset erot ovat huomattavia. Vieraskielistä väestöä asuu koko kaupungin keskiarvoa enemmän Koillis- ja Itä-Helsingissä (*Helsinki alueittain* 1993, 1997, 2000, 2008). Monikulttuurisuutta ja monikulttuurisia kouluja koskevissa julkisissa keskustelussa mielikuva itäisen Helsingin maahanmuuttajakeskittymästä onkin korostunut. Keski-, Etelä- tai Länsi-Helsingin osa-alueilla maahanmuuttajataustaisen väestön osuus on matalampi ja asuinalueiden väliset erot suurempia. Maahanmuuttajien määrän lisääntyminen läntisessä Helsingissä on siten ollut huomaamattomampaa ja vähemmän esillä julkisissa keskustelussa.

Vieraskielisten osuus alle 15-vuotiaista lapsista on Helsingissä sitä suurempi mitä nuoremmasta ikäluokasta on kyse (taulukko 1). Vaikka ikäluokat pienenevät, vieraskielisten lasten suhteellinen ja absoluuttinen osuus kasvavat.

Helsingin asuinalueiden väliset kielierot ovat lasten kohdalla selvästi suurempia kuin koko väestössä (kuva 2). Erot ovat kasvaneet viime vuosina. Vieraskielisten lasten keskittymät ovat paikoin todella pieniä ”etnisyystihentymää” – esimerkiksi muutamia kerrostalokortteleita. Ne sijaitsevat usein tiheästi rakennetuissa lähiöissä rautatie- tai metrolinjan varrella. Tällaisia tihentymiä löytyy myös Länsi- ja Koillis-Helsingistä. Omakoti-alueilla vieraskielisten lasten osuus on huomattavasti pienempi kuin kerrostaloalueilla.

Huomion arvoista on myös se, että Helsingin ruotsinkieliset ja vieraskieliset lapset asuvat eri

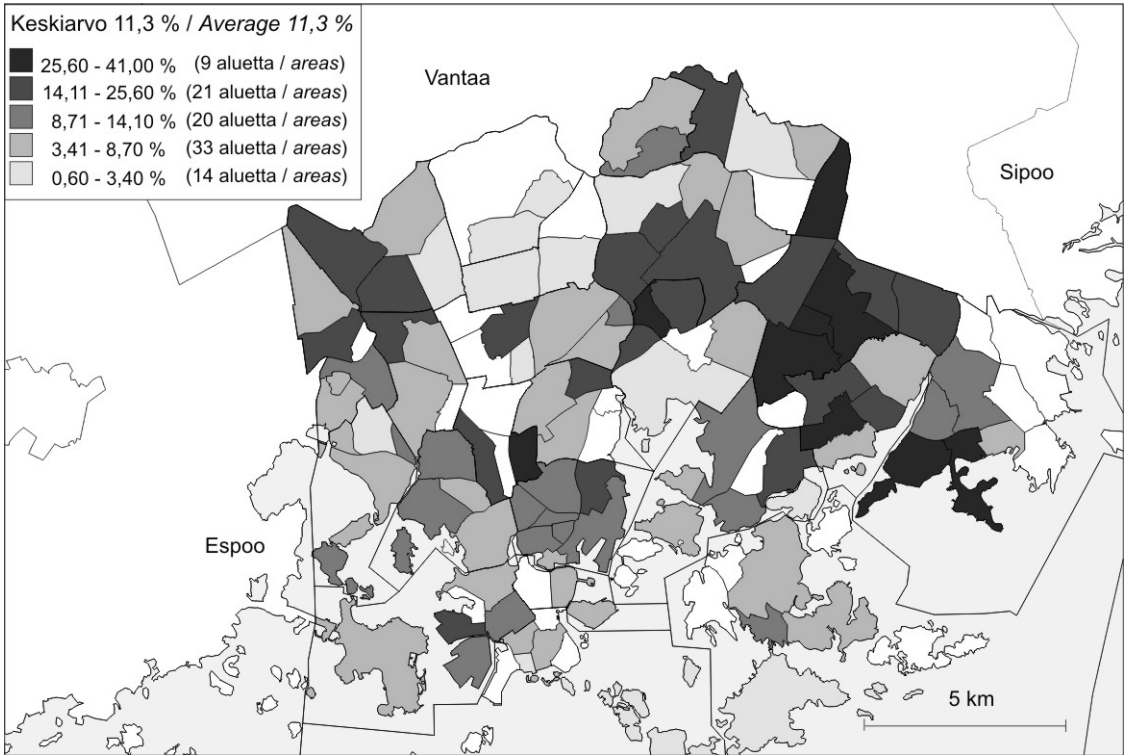

Kuva 1. Vieraskieliset asukkaat Helsingin osa-alueilla 1. tammikuuta 2009. Luokittelu perustuu osa-alueiden keskihajontaan. Sipoosta Helsinkiin liitetyt alueet eivät ole mukana. Harvaanasutut alueet (alle 100 asukasta) eivät ole mukana tarkasteluissa, joten osa-alueiedoista laskettu keskiarvo poikkeaa hieman koko kaupungin (9,6 %) keskiarvosta (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

Figure 1. Foreign language speaking residents in the sub-areas of Helsinki on Jan 1st 2009. Areas moved from Sipoo to Helsinki are not included. Classification is based on standard deviation between sub-areas. Because sparsely populated areas (less than 100 residents) are not included into examinations, the average of the sub-areas differs from the average of the whole city (9.6 %) (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

Taulukko 1. 0–15-vuotiaiden lasten määrä Helsingissä vuosina 2000–2009 (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2000, 2009).
Table 1. The number of children between 0 to 15 years old in Helsinki between years 2000 and 2009 (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2000, 2009).

	Vuosi 2000 / Year 2000		Vuosi 2009 / Year 2009		Muutos 2000– 2009, % / Change 2000–2009, %
		%		%	
Kaikki 0–15-vuotiaat / All 0 to 15 years old children	88900		84400		-5
Joista suomenkielisiä / Of which Finnish speaking	77400	87	68600	81	-11
Joista vieraskielisiä (muu kuin suomi tai ruotsi) / Of which foreign language speak- ing (other than Finnish or Swedish)	6400	7	10300	12	6

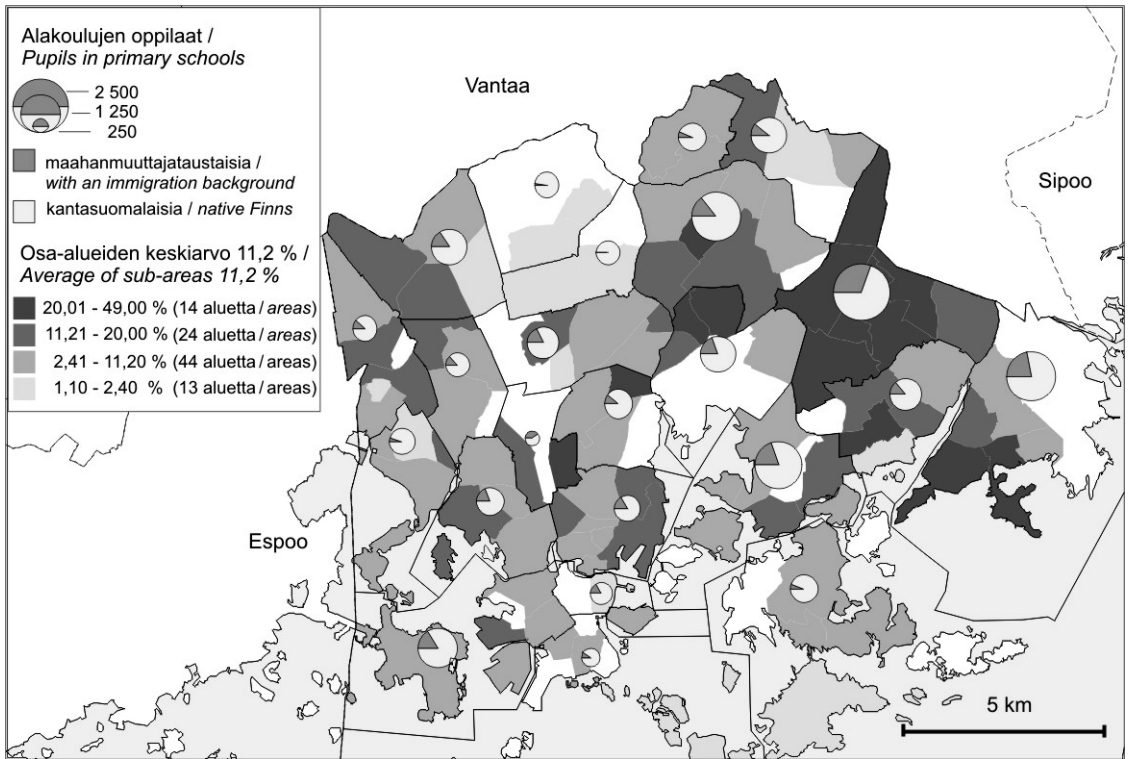
Kuva 2. Vieraskieliset 0–15-vuotiaat lapset Helsingin osa-alueilla 1. tammikuuta 2009. Luokittelu on sama kuin koko väestön kohdalla kuvassa 1 ja se perustuu osa-alueiden keskihajontaan. Sipoosta Helsinkiin liitetyt alueet eivät ole mukana. Harvaanasutut alueet (alle 100 lasta) eivät ole mukana tarkasteluissa. Koko kaupungin keskiarvo ikäluokassa on 12,2 prosenttia (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

Figure 2. Foreign language speaking children from 0 to 15 years old in sub-areas of Helsinki on Jan 1st 2009. Classification is the same with the whole population presented in picture 1 and it is based on standard deviation. Areas moved from Sipoo to Helsinki are not included. Sparsely populated areas (less than 100 children) are not included in examinations. The average of the age group in the city is 12.2 % (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

Taulukko 2. Vieraskielisten ja maahanmuuttajataustaisten lasten osuus pienalueilla ja peruskouluissa vuosina 2008 ja 2009 (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008a; Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

Table 2. The proportion of children with a foreign language and an immigrant background in the small areas and comprehensive schools in 2008 and 2009 (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008a; Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

	Pienalueilla (N=218) vieraskielisiä 7–15-vuotiaita lapsia, % / In small areas (N=218) foreign language speaking 7 to 15 years old children, %	Peruskouluissa (N=153) vieraskielisiä oppilaita, % / In comprehensive schools (N=153) foreign language speaking pupils, %	Peruskouluissa (N=153) maahanmuuttajataustaisia oppilaita, % / In comprehensive schools (N=153) children with an immigration background, %
Keskiarvo / Average	10	11	14
Alueiden ja koulujen alin neljännes / The lowest quartile of areas and schools	≤3	≤3	≤4
Mediaani / Median	6	8	10
Alueiden ja koulujen ylin neljännes / The highest quartile of areas and schools	≥14	≥16	≥20

Kuva 3. Vieraskieliset 7–15-vuotiaat lapset Helsingin osa-alueilla 1. tammikuuta 2009 ja alakouluissa 20. syyskuuta 2008. Kukin ympyrädiagrammi sisältää 2–7 koulun tiedot (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008b; Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

Figure 3. Foreign language speaking children from 7 to 15 years old in the sub-areas of Helsinki on Jan 1st 2009 and primary schools in Sept 20th 2008. Each pie chart includes from 2 to 7 schools (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008b; Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

alueilla. Vuoden 2009 alussa Helsingin alle 15-vuotiaista lapsista 81,3 prosenttia oli suomenkielisiä, 6,5 prosenttia ruotsinkielisiä ja 12,2 prosenttia vieraskielisiä (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009). Monet osa- ja pienalueet erottuivat suomen-, ruotsin- tai vieraskielisten lasten asuinalueina, kun käytiin kunkin ryhmän kohdalla luokitteluperusteena yhtä keskihajontaa. Toisaalta kaupungista löytyi alueita, joilla asui jonkin verran (yli 0,5 keskihajontaa) keskiarvoa enemmän suomen- ja ruotsinkielisiä lapsia, mutta vain vähän vieraskielisiä lapsia. Lisäksi Helsingissä oli alueita, joilla asui jonkin verran keskiarvoa enemmän suomen- ja vieraskielisiä lapsia, mutta vain vähän ruotsinkielisiä lapsia. Joillakin osa- ja pienalueilla kielirakenne vastasi kaupungin keskiarvoa. Kiinnostavaa oli, että yhdelläkään Helsingin osa- tai pienalueella ei asunut huomattavan paljon (enemmän kuin 1 keskihajontaa yli keskiarvon) sekä ruotsin- että vieraskielisiä lapsia (Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009).

Vieraskieliset lapset Helsingin kouluissa

Syyskuussa 2008 Helsingissä kävi peruskoulua noin 47 000 oppilasta (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008a). Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuus Helsingin peruskouluissa vaihtelee huomattavasti kouluittain (taulukko 2). Eniten maahanmuuttajataustaisia oppilaita on niissä alakouluissa, joiden lähistöllä asuu paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia (kuva 3). Asuinalueen etninen rakenne ennustaa Helsingissäkin kohtalaisesti koulun etnistä rakennetta. Silti koulujen väliset erot vieraskielisten lasten osuuksissa ovat suurempia kuin asuinalueiden välillä.

Maahanmuuttajataustaisia lapsia on enemmän alakoulujen kuin yläkoulujen oppilaisissa (taulukko 3). Nuoremmassa, 7–12-vuotiaiden ikäryhmässä vieraskielisten lasten osuus on korkeampi. Alakouluja on enemmän ja niiden oppilaaksiottoalueet ovat pienempiä, joten asuinalueiden erot näkyvät selvemmin koulujen oppilas pohjassa. Alakoulujen välillä on kuitenkin huomattavia eroja.

Taulukko 3. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuus Helsingin peruskouluissa (N=153) (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008a)
 Table 3. The proportion of pupils with an immigrant background of comprehensive schools in Helsinki (N=153) (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008a).

	Alakoulut / Primary schools	Yläkoulut / Lower secondary schools	Yhtenäiset peruskoulut / Comprehensive schools with primary and lower secondary levels
Keskiarvo / Average	14%	11%	15%
Koulujen alin neljännes / The lowest quartile of schools	≤3%	≤4%	≤5%
Mediaani / Median	10%	7%	14%
Koulujen ylin neljännes / The highest quartile of schools	≥22%	≥16%	≥22%

Taulukko 4. Vieraskielisten 7–12-vuotiaiden lasten osuus alakoulujen oppilaaksiottoalueilla ja alakouluissa vuonna 2009 (Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009; Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2009).

Table 4. The proportion of 7 to 12 years old foreign language speaking children in the primary school enrollment areas and in primary schools in 2009 (Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009; Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2009).

	Vieraskieliset lapset ala- koulujen (N=86) oppilaak- siottoalueilla 30.6.2009 / Foreign language speaking children in enrollment areas of primary schools (N=86) 30.6.2009	Vieraskieliset lapset kaupungin alakou- luissa 20.9.2009 / Foreign language speaking children in the public primary schools 20.9.2009	S2-statuksella ole- vat lapset kaupungin alakouluissa 20.9.2009 / Children with Finnish as a second language -sta- tus in the public primary schools 20.9.2009
Keskiarvo / Average	12%	14%	16%
Alin neljännes / The lowest quartile	≤5%	≤4%	≤4%
Mediaani / Median	10%	11%	12%
Ylin neljännes / The highest quartile	≥17%	≥21%	≥24%

Hieman yllättäen maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuus on kaikkein korkein yhtenäisissä peruskouluissa. Tämä saattaa johtua koulujen sijainnin lisäksi siitä, että yhtenäisissä peruskouluissa on usein erityisluokkia, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita (Maahanmuuttajaoppilaiden... 2004; Laaksonen 2007: 169–174).

Koulujen väliset erot oppilaiden kielitaustassa ovat suurempia kuin asuinalueiden ja oppilaaksiottoalueiden väliset erot (taulukot 4 ja 5). Vaikka osa ala- ja yläkoulujen oppilaiden kielisuhteista vastaa koulun oppilaaksiottoalueen kielirakennetta, osassa kouluista on huomattavasti enemmän vieraskielisiä lapsia kuin niiden oppilaaksiottoalueilla. Alakouluja on enemmän kuin yläkouluja, ja oppilaaksiottoalueiden rajat mukailevat asuinalueiden rajoja. Yläkoulujen oppilaaksiottoalueet voisivat lähtökohtaisesti tasata asuinalueiden vä-

lisiä eroja, sillä niiden oppilaaksiottoalueet ylittävät enemmän asuinalueiden rajoja ja ovat siten monimuotoisempia. Perheiden kouluvalinnat muuttavat kuitenkin tilannetta niin, että alakoulujen tavoin osassa yläkoulujakin on oppilaaksiottoalueen oppilaspoijaan nähden huomattavan paljon vieraskielisiä lapsia. Käytännössä näissä kouluissa on tätäkin enemmän maahanmuuttajataustaisia lapsia, sillä S2-statuksella opiskelevia lapsia on kouluissa ylipäätään hieman enemmän kuin vieraskielisiä (taulukot 4 ja 5).

Vain 64 prosenttia alakouluikäisistä ja 54 prosenttia yläkouluikäisistä helsinkiläislapsista käy oman oppilaaksiottoalueensa kouluu, eli lähikouluu (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008b). Helsingin opetusviraston luokittelussa peruskoulut on jaettu ylläpitäjän perusteella viiteen luokkaan: (1) kaupungin suomenkieliset

Taulukko 5. Vieraskielisten 13–15-vuotiaiden lasten osuus yläkoulujen oppilaaksiottoalueilla ja yläkouluissa vuonna 2009 (Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009; Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2009).

Table 5. The proportion of 13 to 15 years old foreign language speaking children in the lower secondary school enrollment areas and in the lower secondary schools in 2009 (Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisemattomat tilastot 2009; Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2009).

	Vieraskieliset lapset yläkoulujen oppilaaksi- ottoalueilla 30.6.2009 / Foreign language speaking children in enrollment areas of lower secondary schools 30.6.2009	Vieraskieliset lapset kaupungin yläkou- luissa 20.9.2009 / Foreign language speaking children in public lower secondary schools 20.9.2009	S2-statuksella olevat lapset kaupungin ylä- kouluissa 20.9.2009 / Children with Finnish as a second language -status in the public lower secondary schools 20.9.2009
Keskiarvo / Average	10%	13%	13%
Alin neljännes / The lowest quartile	≤5%	≤5%	≤4%
Mediaani / Median	10%	11%	9%
Ylin neljännes / The highest quartile	≥14%	≥18%	≥17%

Taulukko 6. Maahanmuuttajataus-
taisten oppilaiden osuus kaupun-
gin yläkouluissa ja yksityisissä so-
pimuskouluissa (Opetusviraston
julkaisemattomat tilastot 2008a).

Table 6. The proportion of pupils
with an immigrant background in
the public and private contracting
schools of lower secondary educa-
tion (Opetusviraston julkaisemat-
tomat tilastot 2008a).

	Kaupungin yläkouluissa (N=14) / In public lower secondary schools (N=14)	Yksityiset ylä- luokkien opetusta antavissa sopimus- kouluissa (N=11) / In private contract- ing schools having lower secondary education (N=11)
Keskiarvo / Average	14%	11%
Alin neljännes / The lowest quartile	≤5%	≤4%
Mediaani / Median	10%	14%
Ylin neljännes / The highest quartile	≥19%	≥16%

peruskoulut (106 kpl), (2) kaupungin ruotsin-
kieliset peruskoulut (22 kpl), (3) valtion koulut
(5 kpl), (4) yksityiset koulut (6 kpl) ja (5) yksityi-
set sopimuskoulut (14 kpl). Erot maahanmuuttaja-
taustaisten oppilaiden osuudessa ovat kaupungin
peruskouluissa suurempia kuin yksityisissä
sopimuskouluissa (taulukko 6).

Yksityiset sopimuskoulut ovat mielenkiintoinen
ilmiö Helsingin koulujen joukossa. Ne ovat van-
hoja oppikouluja, jotka ovat säilyneet yksityises-
sä omistuksessa. Useimmilla on oppilaaksiotto-
alue, ja koulut noudattavat kaupungin perus-
opetuksen linjauksia. Soveltuvuuskokeisiin tai
keskiarvoon perustuva oppilasvalikointi on kuiten-
kin yleistä. Monet koulut ovat suosittuja, sillä ne
ovat erikoistuneet tiettyihin oppiaineisiin.

Varsinaisia yksityiskouluja ja valtion kouluja
Helsingissä on vain yksitoista. Toisissa maahan-

muuttajataustaisten oppilaiden osuus nousee usein
selvästi yli 50 prosentin, kun taas toisissa heidän
osuutensa jää alle 10 prosentin. Maahanmuuttaja-
taustaisia oppilaita on lähinnä niissä kouluissa,
jotka ovat kansainvälisyys- tai kielipainotteisia, ja
joihin siksi hakeutuu paljon ulkomaisten työn-
tekijöiden lapsia. Toisin kuin monissa muissa
maissa, yksityiskoulut ovat pääosin ilmaisia.
Sisäänpääsy perustuu keskiarvoon tai soveltuvuus-
kokeisiin.

Ruotsinkieliset ja maahanmuuttajataustaiset
lapset eivät käy samoja kouluja keskenään (tau-
lukko 7). Vieraskieliset lapset sijoittuvat lähes
poikkeuksetta suomenkielisiin peruskouluihin (vrt.
Kovero & Londen 2009). Sen sijaan ruotsinkielisten
ja kaksikielisten perheiden lapset menevät
yleensä ruotsinkieliseen kouluun (Westerholm
1996; Finlandssvenskarna... 2005).

Taulukko 7. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuus kaupungin suomenkielissä ja ruotsinkielisissä peruskouluissa (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008a).

Table 7. The proportion of pupils with an immigrant background in the public Finnish and Swedish speaking comprehensive schools in Helsinki (Opetusviraston julkaisemattomat tilastot 2008a).

	Kaupungin suomenkielisissä peruskouluissa (N=106) / In public Finnish speaking schools (N=106)	Kaupungin ruotsinkielisissä peruskouluissa (N=22) / In public Swedish speaking schools (N=22)
Keskiarvo / Average	16%	2%
Koulujen alin neljännes / The lowest quartile of schools	≤6%	≤0%
Mediaani / Median	14%	1%
Koulujen ylin neljännes / The highest quartile of schools	≥24%	≥3%

Lapset ja koulut osana Helsingin alueellista eriytymistä

Tulokseni osoittavat helsinkiläislasten olevan etnisesti koko Helsingin väestöä eriytyneempiä. Eriytyminen on sitä voimakkaampaa mitä pienempi tarkasteltava alue on. Lähekkäistenkin asuinalueiden väliset erot voivat olla hyvin suuria. Tulevaisuudessa maahanmuuttajataustaisten lasten absoluuttinen ja suhteellinen osuus Helsingissä kasvavat todennäköisesti edelleen. Näkyvien vähemmistöjen asema yhteiskunnan työ- ja asuntomarkkinoilla välittyy heidän lastensa osuuteen tiiviisti rakennetuissa lähiöissä. Etnisyystihentymät kerrostaloalueilla voivat siten lisääntyä ja laajentua. Toisaalta 1990-luvulla Suomeen tulleiden maahanmuuttajaryhmien mahdollisuudet asuinalueen vaihtamiseen ovat parantuneet (Virtanen 2008). Tämä saattaa ohjata etnisiä vähemmistöjä kantasuomalaisen suosimille alueille. Asuinalueiden sisäinen etninen rakenne voi muuttua, mutta alueiden tai vähemmistöjen välinen hierarkia silti säilyä.

Tulosteni mukaan maahanmuuttajataustaiset ja ruotsinkieliset lapset asuvat Helsingissä eri alueilla ja käyvät eri kouluja. Erot asuinalueiden valinnassa saattavat liittyä ruotsinkielisten ja maahanmuuttajataustaisten perheiden sosioekonomisiin eroihin tai ruotsinkielisten väestörakennetta ja asuinalueita koskevaan kehitykseen Helsingissä (ks. Westerholm 1996). Maahanmuuttajia myös ohjataan uudessa kotimaassaan valtakulttuurin kieltä edustavaan kouluun. Lisäksi ruotsinkielinen koulu saattaa sijaita kauempana, jolloin varsinkin alempiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat maahanmuuttajataustaiset perheet eivät lähetä lapsiaan niihin. Ruotsinkielisten ja maahanmuuttajataustaisten lasten asettuminen eri asuinalueille antaa aihetta pohtia, kohtaavatko ruotsinkieliset ja maahanmuuttajataustaiset lapset toisiaan lainkaan. Ruotsinkielisten lasten suhde etnisiin vähemmistöihin muodostuu Helsingissä joka tapauksessa erilaiseksi kuin etnisyystihentymissä elävillä kantasuomalaisilla lapsilla.

töihin muodostuu Helsingissä joka tapauksessa erilaiseksi kuin etnisyystihentymissä elävillä kantasuomalaisilla lapsilla.

Helsingin peruskoulu ovat etnisesti eriytyneempiä kuin kaupungin asuinalueet ja oppilaaksiottoalueet. Kouluvaihdot vaikuttavat tilanteeseen. Alakouluikäiset oppilaat valitsevat yleensä korkeintaan naapurikoulun, mutta yläkoulu voidaan jo valita kauempaa. Valintaan vaikuttaa esimerkiksi koulujen vieraan kielen tai muiden oppiaineiden tarjonta. Viimeaikainen julkinen keskustelu ja aihetta koskeva kansainvälinen tutkimus antavat kuitenkin aiheen olettaa, että hyväosainen kanta- väestö hakeutuu pois huonomaineisina pidetyistä kouluista. Tutkimusten mukaan paitsi vapaa kouluvaihtopolitiikka myös useat lähiympäristössä tai oppilaaksiottoalueella sijaitsevat kaupungin tai yksityiset koulut voivat kasvattaa eroja (Gramberg 1998; Burgess ym. 2005; Schindler Rangvid 2007). Tämä ilmiö näyttää toteutuvan myös Helsingissä.

Kouluvaihdot ovat yhteydessä sosioekonomisiin eroihin. Eniten maahanmuuttajataustaisia lapsia on niissä kaupungin peruskouluissa, joiden ympäristössä asuu paljon maahanmuuttajataustaisia sekä toisaalta alempaan sosioekonomiseen ryhmään kuuluvaa väestöä. Sen sijaan yksityisissä sopimuskouluissa ja valtaväestön asuttamien omakotitaloalueiden kunnallisissa peruskouluissa maahanmuuttajataustaisia oppilaita on yleensä vähemmän. Näin ollen Helsingissä myös maahanmuuttajataustaisten lasten kouluihin sijoittumista ohjaavat sosioekonomiset erot. Oppilasaines kaupungin ja yksityisten koulujen välillä jakautuneekin tulevaisuudessa pikemmin sosioekonomisen ryhmän kuin etnisen taustan perusteella.

Sosioekonomiset jakolinjat mukailevat kuitenkin etnistä erottelua. Asuntomarkkinoilla, arjessa ja työmarkkinoilla esiintyvät ennakkoluulot ja rasismi vaikuttavat sosioekonomisiin eroihin, asu-

misen keskittymiseen ja koulujen eriytymiseen. Tämä heijastuu edelleen kouluvalintoihin.

Asuinalueiden ja koulujen kielteiseen eriytymiseen puuttuminen

Helsingin asuinalueiden ja koulujen etniset ja sosioekonomiset erot eivät vielä ole esimerkiksi ruotsalaisten suurkaupunkien tasoa, mutta kasvavat koko ajan. Onkin tärkeää pohtia, miten voidaan puuttua asuinalueiden ja koulujen sosioekonomiseen eriytymiseen sekä syrjinnästä johtuvaan, marginalisaatiota lisäävään etniseen eriytymiseen. Mikäli eriytyminen syyksi nähdään asuinalueet ja niiden maahanmuuttajataustaiset asukkaat, sivuutetaan alueen toimijat ja asukkaat helposti ongelmien ratkaisussa (Bunar 2001: 261, 304). Tällainen tilanne johtaa helposti ulkoapäin saneltuihin, yksipuolisiin ja pinnallisiin ratkaisuihin, esimerkiksi pyrkimykseen ripotella etniset vähemmistöt tasaisesti asuinalueille ja kouluihin. Ongelman ydin on kuitenkin sosioekonomisessa eriytymisessä ja siitä mahdollisesti seuraavassa sosiaalisen huono-osaisuuden keskittymisessä sekä kantäväestön että etnisten vähemmistöjen keskuudessa. Etniset erot itessään eivät ole kielteisiä, elleivät ne johdu syrjinnästä tai johda erillisyyteen ja ryhmien välisen vuorovaikutuksen estymiseen.

Etnisiin vähemmistöihin kohdistuvat kielteiset asenteet vaikeuttavat maahanmuuttajien työllistymistä ja asumista koskevia valintoja. Siten ne ohjaavat heitä sosiaalisen asuntotuotannon alueille. Liberaaliin monikulttuurisuuteen perustuvalla suvaitsevaisuuspuheella ja -politiikalla on Suomesakin pyritty vaikuttamaan yksilöiden asenteisiin. Suvaitsevaisuus perustuu kuitenkin käytännössä neutraalisuuteen ja sietämiseen, joilla pyritään pikemmin säilyttämään nykytilanne kuin muuttamaan sitä. Kun huomio kiinnitetään väestöryhmien keskinäisiin suhteisiin, sivuutetaan yhteiskunnan instituutioissa ja järjestelmissä oleva etninen, sosioekonominen ja muu eriarvoisuus sekä sitä ylläpitävät tekijät. ”Kulttuurienvälisellä suvaitsevaisuudella” ei ratkaista rakenteellista syrjintää ja ryhmien välistä eriarvoisuutta (Marcuse 2005). Tulisikin tarkastella sitä, miksi ja miten sosioekonominen eriarvoisuus yhteiskunnassa, asumisessa ja koulutuksessa ylipäättään kasvaa, ja miten etniset vähemmistöt liittyvät tähän kehitykseen. Sen jälkeen pitäisi löytää ratkaisuja kokonaiskehityksen muuttamiseksi.

Asuinalueiden ja koulujen eriytyminen kytkeytyvät toisiinsa ja ovat osa monimutkaista yhteiskunnallista prosessia. Tähän prosessiin vaikuttavat samanaikaisesti yhteiskunta-, kaupunki-, kou-

lutus- ja työvoimapolitiikka, niihin liittyvä lainsäädäntö, sekä yleiset asenteet. Koulujen eriytymistä ei voi ratkaista irrallaan asuinalueista ja kokonaisuudesta, joten nykyisten oppilaaksiottoalueiden rajoja ja kouluvalintapolitiikan vaikutuksia tulisi arvioida kriittisesti. Olisi myös syytä pohtia, miten perinteisesti kaksikielinen, mutta maahanmuuttajataustaisia lapsia suomenkielisiin kouluihin keskittävä koulutusjärjestelmä voisi kokonaisuutena ehkäistä paremmin sosioekonomista eriytymistä ja tukea integraatiota.

Enemmän huomiota pitäisi myös kiinnittää siihen, miten asuinalueen asukkaat ja muut toimijat sekä yhteiskunnan sektorit voisivat yhdessä muuttaa kehityksen suuntaa. Tällöin prosessi perustuisi asukkaiden ja alueellisten toimijoiden omiin lähtökohtiin ja yhteiseen toimintaan oman asuinalueen hyväksi. Koulujen tilannetta ei saisi myöskään nähdä ainoastaan asuinalueiden kehityksen seurauksena. Koulut olisi syytä mieltää myös asuinalueiden sisäisen yhteistyön olennaiseksi osaksi ja yhteiskunnallista muutosta edistäväksi yhteisöksi (ks. Bunar 2001: 304). Koulujärjestelmän pitäisi voida tarkastella kriittisesti historiaansa suomalaisen yhtenäiskulttuurin illuusion rakentajana, ylläpitäjänä ja uusintajana. Nykyisellään järjestelmä vahvistaa helposti eroja ”suomalaisen” ja muiden välillä, mutta sivuuttaa esimerkiksi ryhmien sisäiset sosioekonomiset erot tasa-arvoisuuden ihanteeseen vedoten. Koulujärjestelmä osallistuu myös yhteiskunnalliseen luokitteluun arvioidessaan oppilaiden suorituksia. Muutoksen mahdollistamiseksi koulussa ja yhteiskunnassa tarvitaan samanlaisuuksien ja erontekojen kriittistä tarkastelua ja purkamista. Myös rakenteellisen eriarvoisuuden tarkastelu sekä yhteiskunnallisen tietoisuuden herättäminen on tärkeää.

Kiitokset

Kiitän Suomen Kulttuurirahastoa ja Helsingin kaupunkia tutkimukseni tukemisesta.

KIRJALLISUUS

- Anyon, J. (2005). *Radical possibilities*. 239 s. Routledge, New York
- Ball, S. (2006). *Education policy and social class*. 290 s. Routledge, London.
- Bleich, E. (2001). The French model: Color-blind integration. *Teoksessa* Skrentny, J. D. (toim.): *Color lines*, 270–298. University of Chicago Press, Chicago.
- Boal, F. W. (2005). Urban ethnic segregation and the scenarios spectrum. *Teoksessa* Varady, D. P. (toim.): *Desegregating the city*, 62–78. State University of New York Press, Albany.

- Bunar, N. (2001). *Skolan mitt i förorten*. 342 s. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm.
- Bunar, N. (2008). The free schools “riddle”: between traditional social democratic, neoliberal and multi-cultural tenets. *Scandinavian Journal of Educational Research* 52: 4, 423–438.
- Bunar, N. (2009). *När marknaden kom till förorten*. 248 s. Studentlitteratur, Lund.
- Burgess, S., D. Wilson, & R. Lupton (2005). ”Parallel lives?” Ethnic segregation in schools and neighbourhoods, *Urban Studies* 42: 7, 1027–1056.
- van der Burgt, D. (2006). ”Där man bor tycker man det är bra”. Barns geografier i en segregerad stadsmiljö. *Geografiska regionstudier* 71. 230 s.
- Butler, T. & C. Hamnett (2007). The geography of education: Introduction. *Urban Studies* 44: 7, 1161–1174.
- Finlandssvenskarna 2005 – en statistisk rapport (2007). *Finlandssvensk rapport* 43. 56 s.
- Fraser, N. & A. Honneth (2003). *Redistribution or recognition?* 286 s. Verso, London.
- Gramberg, P. (1998). School segregation: The case of Amsterdam. *Urban Studies* 35: 3, 547–564.
- Heikkilä E. & M. Pikkarainen (2007). Maahanmuuttajat Suomen työmarkkinoilla. *Terra* 119: 1, 3–17.
- Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2008. Tilastoja* 33/2008. 31 s. Elektroninen julkaisu. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Helsinki alueittain 1993*. 176 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Helsinki alueittain 1997*. 172 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Helsinki alueittain 2000*. 168 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Helsinki alueittain 2008*. 200 s. Elektroninen julkaisu. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Hilpelä, J. (2001). Uusliberalistisen koulutuspolitiikan aatteellinen tausta. *Teoksessa* Jauhainen, A., R. Rinne & J. Tähtinen (toim.): Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. *Kasvatusalan tutkimuksia* 1, 139–154.
- Huttunen, L. (2005). Etnisyys. *Teoksessa* Rastas, A., L. Huttunen & O. Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja*, 117–160. Vastapaino, Tampere.
- Jaakkola, M. (2009). Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007. *Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia* 2009: 1. 106 s.
- Karsten, L. (1998). Growing up in Amsterdam: Differentiation and segregation in children’s daily lives. *Urban Studies* 35: 3, 565–581.
- Karsten, L. (2005). It all used to be better? Different generations on continuity and change in urban children’s daily use of space. *Children’s Geographies*, 3: 3, 275–290.
- Kepsu, K. & J. Westerholm (2005). Finland-Swedish identity under pressure: Challenges for an ‘old minority’. *Journal of Finnish Studies* 9: 2, 72–97.
- Kivirauma, J. (2001). Kansainvälistymisen pakot: kohiti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa. *Teoksessa* Jauhainen, A., R. Rinne & J. Tähtinen (toim.): Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. *Kasvatusalan tutkimuksia* 1, 73–90.
- Kortteinen, M. & M. Vaattovaara (1999). Huono-osaisuus pääkaupunkiseudulla 1980- ja 1990-luvuilla – käännekohta kaupunkiseudun kehityksessä? *Terra* 111: 3, 133–145.
- Kortteinen, M. & M. Vaattovaara (2007). Kuinka Helsingin käykään? *Yhteiskuntapolitiikka* 72: 2, 137–145.
- Koskela, H. (2002). Lola Odusoga –sukupuolvi ja väri-sokeat lapset – Helsingin ”monikulttuurisuustaskut” metropolin rakennuspaikkoina. *Teoksessa* Keskinen, V., M. Tuominen, & M. Vaattovaara (toim.): *Helsinki – pohjoinen metropoli*, 207–224. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Koskela, H. (2009). *Pelkkokierre*. 397 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Kovero, C. & M. Londen (2009). Språk, identitet och skola: en undersökning i svenska skolor i huvudstadsregionen. *Nordica Helsingiensia* 15. 105 s.
- Laaksonen, A. (2007). Maahanmuuttajaoppilait erityiskoulussa. *Turun yliopiston julkaisuja C* 262. 206 s.
- Lankinen, M. (2007). Helsingin kehitys seudullisessa kontekstissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72: 1, 3–21.
- Lipman, P. (1998). *Race, class and power in school restructuring*. 334 s. State University of New York, Albany.
- Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003* (2004). 77 s. Opetushallitus, Helsinki.
- Marcuse, P. (2005). Enclaves yes, ghettos no: Segregation and the state. *Teoksessa* Varady, D. P. (toim.): *Desegregating the city*, 15–30. State University of New York Press, Albany.
- Peach, C. (2005). The ghetto and the ethnic enclave. *Teoksessa* Varady, D. P. (toim.): *Desegregating the city*, 31–48. State University of New York Press, Albany.
- Popkewitz, T. & S. Lindblad (2000). Educational governance and social inclusion and exclusion: Some conceptual difficulties and problematics in policy and research. *Discourse: studies in the cultural politics of education*, 21: 1, 5–44.
- Prieto, H., F. Sahlström, F. Calander, M. Karlsson & M. Heikkilä (2003). Together? On childcare as a meeting place in a Swedish city. *Scandinavian Journal of Educational Research* 47: 1, 43–62.
- Pääkaupunkiseudun väestö- ja palvelutarveselvitys 2015 ja 2025* (2007). Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta. 24.9.2009. <www.hel2.fi>
- Rastas, A. (2005). Racializing categorization among young people in Finland. *YOUNG – Nordic Journal of Youth Research* 13: 2, 147–166.
- Schindler Rangvid, B. (2007). Living and learning separately? Ethnic segregation of school children in Copenhagen. *Urban Studies* 44: 7, 1329–1354.
- Seppänen, P. (2006). Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa – Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. *Kasvatusalan tutkimuksia* 26. 348 s.
- Taylor, C. (1994). The politics of recognition. *Teoksessa* Gutmann, A. (toim.): *Multiculturalism*, 25–73. Princeton University Press, Princeton.

- Teppo, A. (2008). Utopioita ja pragmatioita: monikulttuuriset kaupungit ja sosiaalinen insinööritaito. *Alue ja ympäristö* 37: 2, 16–26.
- Vaattovaara, M. & M. Kortteinen (2003). Beyond polarisation versus professionalisation? A case study of the development of the Helsinki region, Finland. *Urban Studies* 40: 11, 2127–2145.
- Varady, D. P. (2005). Preface. *Teoksessa* Varady, D. P. (toim.): *Desegregating the city*, vii–xix. State University of New York Press, Albany.
- Westerholm, J. (1996). Suomenruotsalaisten pääkaupunki. *Terra* 108: 2, 120–130.
- Vilkama, K. (2006). Asuntopolitiikka ja vieraskielisen väestön alueellinen keskittyminen Helsingissä vuosina 1992–2005. *Julkaisematon pro gradu -tutkielma*. 116 s. Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto.
- Virtanen, H. (2008). Somali- ja venäläistaustaisten asumistoiveet ja -valinnat pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 73: 6, 640–651.
- Virtanen, H. & K. Vilkama (2008). Somaliensa asuminen pääkaupunkiseudulla: Suurperheiden arki suomalaisissa lähiöissä. *Teoksessa* Martikainen, T., T. Sakaranaho & M. Juntunen (toim.): *Islam Suomessa*, 132–157. SKS, Helsinki.

JULKAISEMATTOMAT TILASTOLÄHTEET

- Jenu, A. (2010). Sähköpostitiedonanto äidinkieleltään suomenkielisten, mutta suomea S2-kielenä opiskelevien oppilaiden määrästä 20.9.2008. Perustuu opetusviraston julkaisemattomiin tilastoihin. Saatu 31.3.2010.
- Opetusviraston julkaisemattomat tilastot (2008a). Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisemattomat tilastot peruskoulujen oppilaiden kansalaisuus- ja kielitaustoista sekä Suomi toisena kielenä -opetukseen osallistumisesta 20.9.2008. Myönnetty luvalla tutkimuskäyttöön.
- Opetusviraston julkaisemattomat tilastot (2008b). Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisemattomat tilastot oppilasvirroista. Myönnetty luvalla tutkimuskäyttöön.
- Opetusviraston julkaisemattomat tilastot (2009). Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisemattomat tilastot vieraskielisistä ja S2-statuksella opiskelevista oppilaisista 20.9.2009. Myönnetty luvalla tutkimuskäyttöön.
- Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisemattomat tilastot (2009). Vieraskieliset lapset oppilaaksiottoalueilla 30.6.2009. Myönnetty luvalla tutkimuskäyttöön.
- Tilastokeskuksen julkaisemattomat tilastot (2009). Helsingin julkaisemattomat väestötiedot 1.1.2009. Myönnetty luvalla tutkimuskäyttöön.